

GYERMEKKORI BÜNÖK.

ELBESZÉLÉS. IRTA : BOLESZLAW PRUS.

□ Abban az időszakban pillantottam meg a napvilágot, amikor cím nélkül senki sem lehetett el, akár volt rá szüksége, akár nem.

□ Ez okból címezték grófnőnek a mi birtokosnénkat, jószágkormányzójának meg az apámat. S ez okból szólítottak engem csak fölülte ritkán Kaziónak vagy Lesnievskinek, de annál gyakrabban gazembernek, a míg odahaza voltam és számárnak, hogy az iskolába kerültem.

□ Miután a birtokosnénknak ezt a címét hiába keresné az ember a főrangú családok névtárában, úgy tetszik, hogy grófi koronájának fénye sem terjedt messzebben, mint az édes apám kormányzói teljhatalma. Sőt úgy emlékszem, hogy a grófi cím amolyan emlékféle volt, mellyel édes atyám a száz forintos fizetés emelés örvendetes eseményét örökítette meg. Úrnők hallgatólag vette tudomásul a felajánlott méltóságot és néhány nappal később édes apám intézőből teljhatalmú jószágkormányzóvá lépett elő; kinevezési okmány helyett jókora nagy hizott dísznót kapott, melynek eladása után vették nekem az első csizmát.

□ Édes apám, én és Zsuzsi nővérem (édes anyám már nem élt) a melléképületben laktunk, mintegy száz lépésnyire a kastélytól. A kastélyban lakott a grófné, a lánykája, a velem egykorú Lónia, ennek nevelőnője, a vén gazdaasszony Szaluzia, úgyszintén a nagyszámú szobalány és belső cselédség. A lányok egész napokon át varrtak, amiből azt a következtetést vontam le, hogy az úrnők azért vannak a világon, hogy elszakítsák a ruhát, a szobalányok meg azért, hogy helyre igazítsák. Az úrnők és szegény lányok egyéb rendeltetéséről nem volt fogalmam, ami egyetlen jó tulajdonságom volt édes atyám szemében.

□ A grófnő fiatal özvegy volt, akit férje igen korán döntött a vigasztalhatatlan búbanatba. Amennyire tudomásom van a szájhagyományból, senki sem címezte grófnak a megboldogultat, de ő sem senkit teljhatalmú jószágkormányzónak. Ellenben a szomszédok, a mi országunkban különös egyetértéssel, hóbortosnak nevezték. Nem volt közönséges ember semmiképpen sem. Agyon nyargalta a háttas lovait, vadászatok alkalmával legázolta a parasztok vetését,

a szomszédokkal meg párbajozott a kutyák és a nyulak miatt. Otthon gyötörte a feleségét féltékenységgel, a cselédségnek meg keservessé tette az életét a hosszú meggyfaszárral. Hogy meghalt, háttas lovai a trágyafuvarozáshoz kerültek, a kutyákat pedig elajándékozták. A világra meg ráhagyta örökségképpen a kicsi lánykát s a fiatal özvegyet. Ah, bocsánat, hiszen itt maradt még a megboldogult olajfestésű arcképe a grófi pecsétgyűrűvel az ujján, — no, és az a bizonyos meggyfaszár is, amely meggörbült a nem megfelelő használat következtében, akár a török szablya.

□ A kastélyt alig ismertem. Egyrészt azért, mert szívesebben szaladgáltam künn a mezőn, mintsem, hogy elvágódjam a sikos padlón, másrészt, mert a cselédség nem igen bocsátott be; tudniillik az első látogatásom alkalmával az a szerencsétlenség ért, hogy eltörtem egy nagy szász vázát.

□ Mielőtt az iskolába kerültem, a gróf kisasszonnyal egyetlen egyszer játszottam. Egyikünk sem volt még tíz éves akkor. Meg akartam tanítani őt a fákon való csúszás-mászás művészetére és oda ültettem a fake-rítésre, amiért a lányka éktelenül ordítani kezdett. A nevelőnő elpáholt engem kék napernyőjével és azt mondta, hogy Lóniát szerencsétlenné tehettem volna egész életére.

□ Ez időtől kezdve ellenszenvvel viseltetem a kis lányokkal szemben, hisz egyik sem tudott fákon mászni, egyik sem mert fürdeni a tóban, egyik sem tudott lovagolni, ijjal lőni, vagy parittyából követ hajítani. Ha meg verekedésre került a sor — nélküle vajjon mit ér a szórakozás? — mindjárt bógésre vették a dolgot, s elmentek panaszkodni.

□ Apám nem engedte, hogy a béres fiúkkal barátkozzam, nővérem meg reggeltől estig a kastélyban volt, hát magányosan nőttem és szórakoztam, mint az a bizonyos csibe, melyet a tyúk elhagyott. Fürödtem a malom alatt, vagy csónakáztam a tavon a lyukas csónakkal. A parkban a macska fürgeségével kergettem a mókusokat. Egyszer a csónak felborult, és én félnapig csücsültem egy zsombékon, mely nem volt nagyobb egy mérőnél. Egyszer meg a padlásablakon át kimásztam a kastély födelére, de nem volt szerencsém, mert két létrát kellett összekötözni,

hogy engem le tudjanak szállítani. Máskor egész nap csavarogtam az erdőben, majd meg a megboldogult földes úr vén hátsálya, visszaemlékezve a jobb időkre, egy óra hosszat vitt engem keresztül-kasul a szántóföldeken és végül is — bizonyára akaratlanul — lábtörést idézett elő, amiből azonban hamarosan fölépültem.

□ Nem lévén kivel érintkeznem, érintkeztem a természettel. Ismertem minden hangyabolyt a parkban, minden höresög-tanyát a mezőn, minden vakond-utat a kertben. Tudtam minden madárfészket, minden fadot, amelyben mókusfiókák tanyáztak. Meg tudtam különböztetni a ház körül levő hársfák susogását és el tudtam énekelni, amit a szél elfütyült a fák ágai között. Gyakorta hallottam holmi járást-kelest az erdőn, bár nem tudtam, mi az. Elmerültem a csillagok nézésébe, elbeszélgettem az éjszaka csöndjével és nem lévén kit csókolgatni, csókoltam az udvarbeli kutyákat. Édes anyám rég a földben pihent. Már nyílás is támadt a kő alatt, mely ránehezedett a sírra s ez a nyílás bizonyára egész a sír belsejéig terjedt. Egyszer, midőn valami miatt megverlek, oda mentem, hívtam, szólítottam őt, s oda tartottam fülem a nyíláshoz, vajjon felel-e . . . De nem felelt. Nyilván, csakugyan meghalt.

□ Abban az időben alkottam meg magamnak az első fogalmat az emberek és a viszonyok felől. Példának okáért képzeletem szerint a teljhatalmú jószágkormányzónak föltétlenül kissé testesnek kellett lennie, piros-pozsgás arcúnak, lelógó bajusszal, sűrű szemöldökkel, aztán mély hangja kellett, hogy legyen és legalább is oly lármásnak, — mint az édes apám. A lényt, akit grófnőnek címeztek, másként nem képzelhettem el, mint szép arcú, bánatos tekintetű, nyulánk hölgynek, aki hallgatagon jár-kelel a parkban fehér, uszályos ruhában.

□ Az emberről azonban, aki a grófi címet viselte, nem volt fogalmam. Ilyen ember, ha egyáltalában létezett volna, kisebb jelentőségűnek tűnt volna szememben a grófnőnél, sőt egészben haszontalannak és fölöslegesnek. Ő méltósága csakis hosszú uszályos, bő szoknyában élhette le világát az én nézetem szerint, mert mindenféle kurta, testhez illő és annál inkább több részből álló öltözetet csak a pálinkafőző őrök, maga a pálinkafőző s a legjobb esetben a teljhatalmú jószágkormányzó viselhetett.

□ Ilyen volt az én hitem, mely édes atyám szigorú parancsain nyugodott, aki szüntelenül azt parancsolta nekem, hogy — szeressem és tiszteljem a grófnőt. Elvégre is, ha egyszer-másszor megfeledeztem volna ezekről a parancsokról, elegendő volt egy tekintet a vörös szekrényre apám írószobájában, ahol nyugtatóványok és jegyzetek mellett a szegen lógott az őt águ figyelmeztetés, megtestesülése a társadalmi rend alapelveinek. Amolyan lexikon-féle volt ez előttem, amelyre tekintve, tüstént eszembe jutott, hogy nem szabad elszakítani a csizmát, nem szabad megcibálni

a csikók farkát, hogy minden hatalom Istentől ered és így tovább.

□ Édes apám fáradhatatlan volt a munkában, szep-lőtelen, becsületes, sőt gyöngéd is. Soha bottal nem ért senkihez a parasztok és béresek közül, csak kiabált rémségesen. Ha hozzám némileg szigorú volt, bizonyára nem ok nélkül tette. A kántorunk gyakran mondogatta, hogyha olyan fia volna, mint én vagyok, hát egyszerűen lelőné; azért volt ilyen rossz véleményemmel felőlem, mert egyszer törött borsot csempésztem a burnótszelencéjébe s ennek következtében az egész szent misén keresztül folyvást trüsszentett, ahelyett, hogy énekelte volna és minduntalan rossz billentyűt ütött meg.

□ Jól emlékszem erre a kijelentésre.

□ A grófnőt a jószág angyalának nevezte édes atyám. Valóban az ő falujában nem volt éhező, nem volt rongyos, nem volt, aki jogtalanságot szenvedett volna. Akit baj ért, hozzá fordult panaszával; aki megbetegedett, orvosságot kapott az udvarházból; akinek gyermeke született, komának kérte. Nővérem együtt tanult a grófkisasszonnyal s nekem magamnak is volt alkalmam meggyőződni a grófnő rendkívüli szivjóságáról, ámbár kerültem az arisztokrata összeköttetéseket.

□ Apámnak volt néhány fegyvere, s mindegyiknek más-más volt a rendeltetése. A hatalmas kécsőví puská arra szolgált, hogy megölje a farkasokat, melyek úrnők borjait elrabolták; a kovás pisztoly a grófnő minden egyéb jószágának a megvédelmezésére volt szánva, a katona-szablya pedig becsületének a védelmére. A maga tulajdonát és becsületét édes atyám bizonyára csak holmi polgári bottal védte volna, mert az egész hadi felszerelés, hónapokig egyszer megolajozva, valahol a padláson volt elhelyezve, olyan félreeső zúgban, hogy még én sem birtam ráakadni.

□ Szó ami szó, tudtam a fegyverekről és roppant vágyódtam utánuk. Vajmi gyakran arról ábrándoztam, hogy véghez viszek valami nagy dolgot, valami nemes tettet, amelyért édes atyám megengedi, hogy lőjjek a nagy pisztolyból. Közben meg el-elszökdös-tem az erdészlegényekhez és gyakoroltam magam az ő hosszú, egycsőví puskáikon, amelyeknek meg volt az a tulajdonsága, hogy a lövéssel közvetlenül csak az én államnak okoztak fájdalmat, de másban nem tettek kárt egyáltalában.

□ Egy szép napon, midőn ismét megolajozták a farkasölő kécsőví puskát, a jószág-védő pisztolyt, a becsület-oltalmazó kardot, sikerült elemelnem egy marék puskaport, amelynek tudtommal még nem volt semmi rendeltetése. Midőn apám kiment a mezőre, fogtam a magtár óriási kulcsát, amelynek nyílása hasonló volt a puskacsőhöz s lyuka az oldalán és vadászatra indultam.

□ Félig megtöltöttem a nagy kulcsot puskaporral, fehérneműből való gombok törmelékét szórtam rá

leszorítottam kóccal annak rendje és módja szerint, s az elsütéshez fölszereltem magam kénes gyufával.

□ Alig hogy kiértem a házból, megpillantottam néhány varjut, melyek az udvarbeli kacsaftókákra vadásztak. Az egyik varju éppen megragadott egy kis kacsát, de alighanem nehéz volt az apró jószág, mert letelepedett vele az ólra.

□ Ennek láttára fellángolt bennem a Bécs alatti ősök vére. Odasompolyogtam az ól alá, meggyújtottam a gyufát, a kulcsot neki szegeztem a varju balszemének, oda tartottam az égő gyufát s meggyújtottam a töltést . . . Akkorát szólt, mintha a mennykő csapott volna le. A megölt kacsá legurult az ól tetejéről, a varju halálos rémülettel elmenekült a legnagyobb hársfára, én meg nagy csudálkozva arról győződtem meg, hogy mindössze csak a nagy kulcs fogója maradt a kezemben, az ól szalmafedeléről meg apró füstgomoly tör fel, mintha valaki pipáznék.

□ Néhány perccel később lángban állt az ól. Értéke úgy ötven forint körül lehetett.

□ Mindenfélül odafutottak az emberek, apám vágatva ért oda, de e bátor, derék és becsületes emberek fáradozása hiábavaló volt — az ól „porig égett le“, mint ahogy a pálinkafőző mondotta.

□ Ezalatt velem leirhatatlan dolgok történtek. Először a lakásunkba rohantam és a szokott helyre akasztottam fel a kulcs csonkját. Aztán elrohantam a parkba azzal az eltökélt szándékkal, hogy beleölöm magam a tóba. Egy pillanattal később alaposan változtattam szándékomon: elhatároztam, hogy csalni fogok, akár a pálinkafőző-irnok és letagadom a kulcsot, a lövést, az ólt, letagadok mindent. Amikor meg fülön csiptek, bevallottam az egészet minden kertelés nélkül.

□ Elvittek a kastélyba. A tágas erkélyen ott volt az apám, az uszályos ruhájú grófnő, a kurta szoknya grófkisa-szony és nővérem, ez utóbbi kettő pityergett. Aztán ott láttam még Szaluziát a kulcsárnét, a komornyikot, az inast, a szakácsot, a konyhalegényt és egész raj szobalányt. Elfordítottam a fejem, s amott az épületeken túl láttam a hársfák zöld lombját és valamivel odébb a sárgás-barna füstoszlopot, mely mintha tudatosan tört volna föl a leégett ól tájékaról.

□ E pillanatban eszembe jutott a kántor, aki szükséges dolognak jelentette ki az agyonlövését. A körülményekből azt következtettem, hogyha valaha, hát most kerül a sor erre. Felgyújtottam az ólt, tönkretettem a magtár kulcsát; a nővérem sir, a cselédség teljes számban együtt van, vajjon mi mást jelenthet ez? . . . Csak arra néztem, vajjon a szakácsnál ott van-e a puská? Mert az ő kötelességei sorába tartozott a gondoskodás a nyúlpecsenyéről és ő lötte föbe a beteg házi állatokat is.

□ Odavittek magához a grófnőhöz. Rám nézett bánatos szemével, én meg hátra kaptam a kezemmel (apám jelenlétében gépiesen cselekedtem ekként mindig) és fölvettem a fejem, mert a grófnő magas termetű volt.

□ Így néztünk farkasszemet néhány pillanatig. A cselédség hallgatott, s a levegőben égés-szag terjengett.

□ „Úgy látszik, Lesnievski úr, a fiúcska igen élénk véralkatú“, — így szólt a grófnő zengzetes hangján apámhoz.

□ „A gazember! . . . A gyújtogató! . . . Tönkre tette a magtár kulcsát!“ — kiáltotta apám, majd sietve hozzá tette: „Borulj le a méltóságos grófnő előtt, te lator! . . .“

□ És egyet lódított rajtam.

□ „Ha agyon akariok ütni, hát üssetek agyon, de leborolni nem borulok le senki előtt!“ — jelentettem ki, le nem véve tekintetemet a grófnőről, aki különös benyomást gyakorolt rám.

□ „Hi! . . . Jézusom! . . . nyihant fel megütközve Szaluzia összekulcsolva a kezét.“

□ „Ne félj, fiacskám, nem bánt senki“ — mondta a grófnő.

□ „Ahá, senki! Mintha nem tudnám, hogy agyon lönek . . . Hiszen megmondta a kántor!“ — feleltem.

□ „Hi! . . . Jézusom!“ — kiáltotta másodszer a kulcsárné.

□ „Ilyen szégyen, ilyen szégyen!“ — szólalt meg apám. „A bőrét nyúznám le a gazfickónak, ha nem vette volna védelmébe ő méltósága.“

□ Az erkély sarkában álló szakács kezével eltakarta a száját és nevetett, hogy szinte kékült-zöldült. Nem birtam tovább — kiöltöttem rá a nyelvem.

□ „Hát ez meg micsoda? . . . A méltóságos grófnő előtt a nyelvedet öltögeted?! . . .“

□ „Csak a szakácsra, mert azt hitte, úgy lő le engem, mint a vén fakót . . .“

□ A grófnő még szomorúbb lett. Hátra simította hajamat a homlokomról, mélyen a szemembe nézett, majd apámhoz fordult:

□ „Ki tudja, Lesnievski úr, mi válik még e fiúcskából?“ — mondta.

□ „Akasztófa virág!“ — jelentette ki kurtán elkeseredett apám.

□ „Nem lehessen tudni“ — felelte a grófnő, simogatva borzas fejemet. „Jó lenne az iskolába adni, mert itt elvadul.“

□ És aztán, ahogy visszavonul a szalonba, halkabban hozzá tette:

□ „Nem közönséges gyerek, Lesnievski úr . . . Csak tanítani kell.“

□ „Úgy lesz, ahogy a méltóságos grófnő parancsolja!“ — felelte édes apám és nyakon legyintett.

(Folytatás következik.)

Lengyel eredetiből fordította BÁNYAI KÁROLY.